

Мова урбанізованого міста в поезії Андрія Кузьменка (Кузьми Скрябіна)

Ключові слова: міська розмовна мова, соціальний діалект, ідіостиль, жаргонні сленгові одиниці, локус міста.

Стаття присвячена проблемі відображення мови урбанізованого міста в поезії А. Кузьменка (Кузьми Скрябіна). Основною метою розвідки є аналіз особливостей вербалізації феномену сучасного міського життя, а також лексико-фразеологічних засобів створення образу міста Лева в межах індивідуального авторського стилю.

У лінгвістиці двох останніх десятиліть не зникав різноплановий інтерес до живого розмовного мовлення як осердя національної мови, що дає людині духовну опору, відчуття життєвої перспективи в соціумі, формує прагматику поведінки, реалізує інтеріоризаційні потенції мовця. Розмовна мова – це канал інформативного зв'язку, де на лексико-фразеологічному тлі актуалізуються морально-етичні, звичаєві норми української громади, в тому числі й міської.

Неформальна комунікація, особливо в соціально-культурній сфері, передбачає значну експресивність, необмеженість вербальної поведінки, її варіативність, відкритість до інновацій. Це, без сумніву, поширюється і на співану поезію, концертну діяльність артистів, пісні українських гуртів, що несуть певну естетичну насолоду своїй цільовій аудиторії, впливають на її мовні смаки як ознаку українства.

Виконавці пісень, автори текстів повинні дотримуватися чинних мовних і мовленнєвих норм, нормативної граматики – «тип граматики, в якій містяться вказівки на найбільш придатні для використання граматичні конструкції» [6, 471]. Отже, метою нашого дослідження є не пошук лексичних аномативів (за Мартос С. А., Андрющенко А., 2019) у піснях українського виконавця, а аналіз окремих особливостей проявів мови урбанізованого міста в поезії Андрія Кузьменка – співака, автора пісень, лідера популярної музичної групи «Скрябін». Об'єкт дослідження – поетичні тексти А. Кузьменка, предмет дослідження – індивідуальні мовні засоби вербалізації міста. Матеріалом стала збірка його поезій, що вийшла друком 2016 року у пам'ять про поета [5].

Урбаністичний простір у художніх текстах вивчався й вивчається зараз саме з літературознавчих позицій. У цій площині плідно працювали літературознавці М. Анциферов, Ю. Лотман, В. Топоров, студіюють сучасні вітчизняні дослідники В. Агєєва, С. Андрусів, Н. Анісімова, Т. Возняк, В. Доній, О. Севрук, Л. Ставицька, О. Харлан та ін. Проте поетичний доробок Кузьми Скрябіна ще не став об'єктом ґрунтовного лінгвістичного аналізу.

Принагідно зазначаємо, що в центрі нашого дослідження – аналіз саме *ідіостилю (індивідуального стилю автора)* (Мацько Л. І., 2007) як системи виражальних засобів окремої мовної особистості – А. Кузьменка-поета в інтер'єрі міста.

Відправною точкою пропонованої розвідки є літературознавча засада, згідно з якою «... Поезія проявляє свою мистецьку автономію, витворюючи «другу реальність», пов'язану з довколишнім світом багатьма асоціативними каналами» [2, 541]. Мистецька автономія Кузьми Скрябіна-поета виразна, неповторна, презентує не тільки його індивідуальність, а й західний регіон України, звідки він походить – Андрій Кузьменко народився 17 серпня 1968 року в місті Самбір Львівської області.

У межах обраної теми ми можемо говорити про так званий «соціальний діалект» або «соціолект», що знайшов віддзеркалення в поетичних текстах автора. *Соціальний діалект* (за Масенко Л. – *соціяльний діялект*) вживається в різних побутових сферах саме *міської комунікації*, поряд із нормативною українською мовою, але в межах певної групи соціуму з окресленою системою суспільних цінностей та ситуації спілкування. Отже, соціолект (або синонімічні: *жаргон, сленг*) – мовне знаряддя інтерпретації дійсності, провідною ознакою якого є експресія [3]. Експресія (лат. *expressio* – вираження, від *exprimo* – чітко вимовляю, зображую) – виразність, *підкреслене* виявлення почуттів, переживань [3, 239]. Тут розмовно-побутовий стиль сучасної української літературної мови, означений вище, сполучається з експресивним стилем, що несе певний колорит, – від нейтрального до іронічного, зневажливого.

Ідіостиль А. Кузьменка вирізняється потужною емоційною домінантою, що породжує багатий асоціативний ряд, який легко підтримується молодіжною аудиторією. Слушним, на нашу думку, є твердження проф. Л. Масенко, яка, посилаючись на данського мовознавця О. Есперсена, наголошує: «*Метафорична експресивна лексика студентського жаргону ... здається надмірно розбудованою. Це зближує її з поетичною мовою, – й додає, – реалізується креативна функція мови, лише в поетичній мові вона має індивідуальний характер, а в жаргоні – колективний*» [3].

В аналізованих поетичних текстах А. Кузьменка спостерігається жаргонізована міська розмовна мова різного тематичного спрямування, де переважають молодіжні жаргонно-сленгові одиниці. Наприклад: *Виставляєш нас ніби свої в дошку* (віддані, до останньої сорочки), / *Завалили тест на вишивість мозку* (зрадливість переконань) («Вам з неба не видно»); *Руляєш* (жарг. бігати, від *руль*) *по своїх подружках*, / *Мені зняти стружку* (жарг. провести виховну бесіду) («Відстань»); *Під тиском кіловат міксує* (стил. зосереджує, вибудовує) *мої рухи DJ* («Дивні люди»); *Нема кого здурити – всі вже мудрі на відмазу* (відмовка) («Коралі»); *Замість на пари* (форма організації навчального процесу) *ходили ми по барах*, / *Там пили пиво і шпори* (студ. сленг. відповіді на екзаменаційні питання) *писали.... Коли ми станемо старими пеньками* (знев. літні люди) / *І під під'їздами чесати язиками* (пліткувати) («Діти»); *Нехай німаки* (зневажл. німець) *доганяють* (сленг. намагатися зрозуміти), *що я струйовий* (сленг. модний, сучасний) («Модна країна»); *А як я маю досить* / *Тих дурних муравлів...* (психологічні комплекси, забобони); *Я виходжу на балкон*. / *Якісь бики* (зневажл. кремезні чоловіки) *мішають* / *Для будови бетон.*; *Всі лаять* (тинятися без діла) *десь* / *І носять собі всяку фігну* (щось не варте уваги) («Наприклад»); *Я маю відмазу* (зниж. поважна причина) *шоб не вмерти відразу...*; *Поїду на шару* (задарма), *трамваї задаром...* («Неділя, понеділок»); *Наші хлопаки давно не люблять сало*, / *Наші хлопаки* (жарг. хлопці) *не носять шаровари..* («Наші») *...То просто ді-джей в'їхав* (зрозумів) *в твої тексти* («Победа»); *Ти знову купиш* / *Струйові німецькі шузи* (модні туфлі) («Сам собі Україна»); *Когось він* (час) *опустив* (зневажити), *когось підняв* (піднести в очах громадськості), / *А є на кого взагалі забив* (не звертати уваги) («Час»); *Нічо нас не колише* (сленг. не турбує), *ми заробляєм бабки* (гроші); *Мені він на фіг* (не вартий нічого) *треба, а люди хай говорять* («Хлопці-олігархи»); ... *Бабки, бабки, бабки пожирають людей* («Інфляція. Дурдом»); *Писала цитати чувіх-феміністок* (сленг. дівчата, що виступають за рівні права з представниками чоловічої статі) («Шмата»); *Хоч ти по-українськи абсолютно не зребеш* (не розумієш) («I LOVE YOU, BARSELONA»); *Поїду на Мальдіви бухнути з друганами* (жарг. друзі) («Хлопці-олігархи»); *У офісі перерва, ти голодний, як пес*, / *В очах моргає напис: «Я похавав би* (жарг. поїсти) *десь»* («Дівчина з кафешки») тощо [5].

Креативними в поетичній мові А. Кузьменка стають деякі галицькі діалектизми, що є дещо екзотичними й привертають увагу, доповнюють міський соціолект. Наведе-

мо деякі приклади: «вар'ят» – *Шукай собі місце, де вар'ятів нема. / Втікай, бо скоро буде війна!* («Годинник»); «шмата» – *Всі твої листи – то є макулатура / І ти мені не дівчина, а просто шмата...* («Шмата»); «мешти» – *Я люблю свою бейбе, / Її червоні колготки. / Я люблю свою бейбе, / Її помаду солодку. / Я люблю свою бейбе, / Її лаковані мешти.* («Червоні колготки»). Ці діалектизми «провокують» молодих шанувальників його творчості заглядати у словник, щоб бути в тренді, підтримувати мовну моду.

Так, зокрема, *вар'ят* від *wariat* – слово галицького діалекту української мови, що означає «ненормальний, несамовитий, божевільний»; часто вживане у Львові та на Галичині. В білоруській мові *вар'ят* є літературним. Розмовне *шмата* (жін. роду) є те саме, що і *шматина* – *...стирала їх відтак швидко намоченою шматкою* (ганчірка, відріз тканини), *котра служила замість губки* (І. Франко) [7]. Діалектне західноукраїнське *мешти* – легкі черевики (*татарські туфлі*).

У системі індивідуальних виражальних засобів є і прикметники, що утворюють нові конотації (додаткові значення, стилістичні відтінки), оскільки передають не лише ознаку предмета або рису людини, а й атмосферу і темп насиченого життя міста: *Бездумний манекен. / Танцюють мої нерви в ритмі диско. / Бездумна голова повторює слова / Пусті, як фарбований дим. / – І далі вісім разів – Дивні люди, дивні люди... / Під дивним світлом дуже дивні. / Дивні люди, дивні люди... / Під дивним світлом дуже дивні.* В цій площині є слушним твердження В. Донія: «У місті відбувається своєрідна концентрація часу, простору, енергії, людей» [1].

Міська жаргонізована розмовна мова відтворена в поетичних текстах Кузьми Скрябіна також цілими фразами, що були тоді на часі, презентували певне явище культурного життя та відкривали для означеної соціальної групи нові асоціативні канали. Наприклад: *Бездумна голова повторює слова / Пусті, як фарбований дим. / Дас із нот синій туман, дас із груп отаван і т. д.* («Дивні люди»). Читаємо й розуміємо: Не треба нам шлягери російського виконавця В. Добриніна, зокрема «Синій туман» (1989 р.), а треба хіти французького дивко-дуета Ottawaian, що був популярним на початку 1980-х рр. зі шлягером «Hands Up! (Give Me Your Heart)». *Дорогі наші ями, я їх не помічаю, / На «гольф» за сто марок не їду, а літаю. / О майне лібен штрассе, як я за вами скучив!* («Модна країна»). Читаємо й інтерпретуємо: якщо ти за кермом швидкісної машини «гольф» німецького автоконцерну Volkswagen, хоча і дуже старої, то ями під час їзди на вітчизняних дорогах ти не відчуваєш, але з ностальгією згадуєш автостради в Німеччині.

Автор свідомо вживає російнізми (1990 – 2000-их рр.), щоб піднести ступінь інтенсивності вираження змісту суспільного явища (зокрема, продажною любові), надати останньому іронічної, дещо зневажливої оцінки. Наприклад, *Вчора бачив я дуже добрий фільм / Про сексових дєвок і твердих ментів. / Була купа крові, сексу і грошей, / Я не міг заснути, хтів дивитись ще.* («Фільм (скоро буде)»), або *Блєском і помадами сидять намазані, / Тимчасові подруги серйозних мужчин, / Пальці з манікюрами, а дури дурами, / Їх життя – машина, фітнес-клуб, магазин («Гламур»); По притонах затаскана, / Боїшся світла, як вампір.... Ти наїлася сємочок і ржєш, / Ніби можеш жити ще раз* («Дівчина Кончіта»). Витворюючи реалії життя, А. Кузьменко-поет додає додатково брутальності зосередженням (насиченням) понять в одній фразі – *Чувіха, я прошу – будь чемна, / Бо буду бити / Руками, ногами, своєю головою / Локтями, ремнями, залізною трубою ... Я вирву всі твої патли / До м'яса вкушу за руку / Як велика скажена собака...* («Мумітроль»); досягає гостро негативної експресії: «*Ми всі тут, як матр'юшки, платтячка в горошки, / Халяву «абажаем», бо жєрти шо не маєм, / А на бігбордах наглі морди / Б'ються в груди дорогих піджаків*» («Вазелін») [5].

Підкреслене російське «акання» у вірші «Хлопці-олігархи» набуває додаткового негативного забарвлення – *Я куплю чорний «лексус», новий в целофані / Шоб їздила падруга з падругами в баню / Я куплю другий «лексус» і тоже в целофані / Шоб за*

дівками в баню їздити охрані. У другій частині змінюється ракурс (рекет): *Тепер в нас нова тема – ми хлопці-екстремали / Ми всі діла рішаєм, лиш тільки ще одне є / Попробувати хочем – ну як то бути геєм.* Показово, що в цьому вірші, як і попередньому «Мумітроль», немає пунктуаційних знаків у кінці рядків. Це, на нашу думку, можна також вважати елементом зневажливого тону.

Негативної експресії додають часто використовувані займенники-росіянізми як виражальний засіб. Можна припустити: автору важливо, що слова цієї частини мови лише вказують на особу, предмет або ознаку, але не називають їх, тобто «... утворюють особливу систему слів-субститутів (слів-замінників» [8, 173], тим самим розширюють асоціативне поле читача, долучають останнього до співавторства. Наприклад: *Я сам не знаю чо', і то ніхто не знає того, / Маю досвід, маю досвід... і далі – Гроші в касу запишаю, з-за кишень нічо не вкрали.* («Коралі»); *Всьо, шо зара' почувши, запиши на листок/ і не забудь вже. / Але то ше не всьо... Десь всередині я чую, / шо можу так само, як він* («Медор (пес)»); *Записали нам касету / Всі підряд пісні пра ето, / І нема, нема, нема дурних, / Давно вже тут нема таких* («Нема дурних»); *Ціла Європа знає, шо то є Україна / Така струйова супермодна країна. / А може, всьо піде ше на краще, / Бо, може, не піде ше на гірше...* («Модна країна») [5].

Отже, попередньо підсумовуючи, варто зазначити, що соціолект, представлений в авторських творах А. Кузьменка, інтерпретує окремі риси суспільного життя, *витворюючи* (дивись вище) дещо брутальну мовну стилістику міста.

Але мова міста в цій поетичній збірці А. Кузьменка багатопланова, з ліричною емоційною домінантою, *інтимізованими* картинками-ракурсами. Не випадково збірка відкривається віршем «Бути маленьким» – спогад з дитинства, «*давно минулий рай дитинства*» (за Н. Анісімовою): «*Сяду на вікно і подивлюся вниз, / Покличу своїх голубів і так, як колись, / Напишу і відправлю з ними довгого листа / До всіх і ні до кого, і розкажу в ньому вам*». І завершується інтимно рядками – «*Ніби близько, але так далеко. / Я дуже хотів би знову бути маленьким...*» [5, 3].

Цілком слушною є думка дослідниці урбанізованої прози С. Панчук, що «...*важливими стають не тільки суспільні рухи, а й унікальні історії окремих родин, ... варто пам'ятати, що багато сучасних письменників – городяни в першому-другому поколінні. Тому особистий і родинний досвід також впливають на творчість*» [4, 173]. Окреме місце серед творів займає вірш з лаконічною назвою з трьох літер «Мам». Без сленгового нашарування, нейтрально, але з потужною емоційною домінантою 43-річний поет шукає ті єдині слова для мами – «*Я завжди мріяв написати пісню про маму, / Але різні поети всі слова вже сказали. / І я не хотів повторити когось із них.* І знову рефреном звучать слова з першого вірша – *Я біля своєї мами буду завжди маленьким, ...Тому я їй і написав ці слова як міг*». І далі як передбачення: «*Хай буде біля тебе завжди ангел-хранитель / І я десь тут поряд буду також бродити, / Шоб не міряти наше життя в телефонних дзвінках*» [5, 166–167].

Однією з інтимізованих картинок-ракурсів є вірш, присвячений рідному місту Львову, *вуйку тонуровому*, що з роками не старіє, а стає *колеєю*, однодумцем. Місто, де *по-галицьки говорять*, є рідною домівкою, малою батьківщиною. Львів А. Кузьменка є втіленням гармонійних відносин поета й урбанізованого простору, не обмеженого в часі – *Ми знову зустрілись, веди мене на каву, / Як 20 років тому, де костел на Привокзальній. / Сімка вниз, на Прогулянку повертає, / Дзеленькає сердито, бо все часу немає ...* І далі прогулянка-спогад містом для утаємничених – *Я тішуся, шо з вами ходжу цими вулицями*, – тому доречні розмовні, *вуличні* назви улюблених пам'ятних місць: *Дівка-Левандівка, ратуша – крута чувіха, Сихів, стара Пекарська, Личаків, Стрийський парк*, – тому й утворюють локус [1] мистецької й духовної столиці не тільки Західної України, а й України в цілому, – *То є Львів, моє місто, не з простого*

тіста, / Ліплений роками – друзями й ворогами. / То є Львів, старенький, мудрий, сивий дядько, / Кожному залишить кавалочок на згадку [5, 183 – 184].

Проведений аналіз ідіостилю А. Кузьменка (Кузьми Скрябіна) показує його неповторність, підкреслену експресивність у зображенні явищ сучасної поету дійсності. У поетичних текстах відбився міський соціальний діалект галицької молоді 1990–2000-их рр., шанувальників його творчості. У той же час відзначаємо у творах ліричну емоційну доміную в інтер'єрі міста Лева, що є втіленням гармонії поета й урбанізованого простору. Поет – патріот своєї малої батьківщини, наголошує: *Ми – діти покоління з панельних будинків...* і завершує свою думку у вірші «Місто» – *Стереотипи з ніг валять – повзем. / В моєму місті є правда одна, / З домів панельних видно теж море з вікна.*

Тема дослідження є перспективною, оскільки мистецький талант Кузьми Скрябіна виявився також і в прозових творах, зокрема «Я, «Побєда» і Берлін». Спрозаїзовані елементи (конотації) мови урбанізованого міста можуть стати об'єктом нового дослідження.

Література

1. Доній, В. С. «Місто як текст»: соціокультурний та літературознавчий аспекти аналізу / В. С. Доній [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://litzbirnyk.com.ua/wp-content/uploads/2013/10/2.4.6.pdf>. – Дата доступу : 11. 01. 2020.
2. Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р. Т. Гром'яка, Ю. І. Коваліва, В. І. Теремка. – К. : ВЦ «Академія», 2007. – 752
3. Масенко, Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення / Л. Масенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/masenko-usni-formy.htm>. – Дата доступу : 11. 01. 2020.
4. Панчук, С. Паперові міста : сучасна українська урбанізована проза / С. Панчук // Дніпро. – 2016. – № 1. – С. 172 – 174.
5. Скрябін, Кузьма. Поезія / Кузьма Скрябін. – Харків : Фоліо, 2016. – 217 с.
6. Словник іншомовних слів / За ред. О. С. Мельничука. – К. : Головна редакція УРЕ, 1977. – 776 с.
7. Словник української мови : [в 11 т.] / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні ; редкол. : І. К. Білодід (голова) [та ін.]. – Київ : Наук. думка, 1980. – Т. 11 : Х – Ъ / ред. тому С. І. Головащук. – 1980. – 699 с.
8. Українська мова : Енциклопедія [Електронний ресурс]. – К. : Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2000. – 752 с. –

L. M. Yaremenko, M. S. Kazandzhyieva

Sumy State University

e-mail: ludmila_yaremenko@ukr.net; m.kazandzhyieva@drl.sumdu.edu.ua

The language of the urbanized city in the poetry of Andriy Kuzmenko (Kuzma Scryabin)

Key words: urban spoken language, social dialect, iduostyle (individual author's style), slang, city locus.

The article is devoted to the problem of reflecting the language of an urbanized city in the poetry of A. Kuzmenko (Kuzma Scryabin). The main purpose of intelligence is to analyze the features of verbalization of the phenomenon of modern urban life, lexical and phraseological means of creating the image of the Lviv city within individual author's style.